

BONIFATIUS IN DORESTAD

*De evangeliebrenger van
de Lage Landen – 716*

Onder redactie van
Luit van der Tuuk

Bonifatius in Dorestad

*De evangeliebrenger van
de Lage Landen – 716*

Onder redactie van
Luit van der Tuuk

Omniboek

© 2016, Uitgeverij Omniboek
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht
www.omniboek.nl

Omslagontwerp Garage BNO
Vormgeving binnenwerk GBU media

ISBN 978 94 0190 759 0
ISBN e-book 978 94 0190 760 6
NUR 684

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden op copyright van fotomateriaal te achterhalen. Zij die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op deze rechten, verzoeken wij contact met ons op te nemen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De Heer is mijn licht, mijn behoud,
wie zou ik vrezen?
Bij de Heer is mijn leven veilig,
voor wie zou ik bang zijn?

Kwaadwilligen kwamen op mij af
om mij levend te verslinden,
mijn vijanden belaagden mij,
maar zij struikelden, zij vielen.

Al trok een leger tegen mij op,
mijn hart zou onbevreesd zijn,
al woedde er een oorlog tegen mij,
nog zou ik mij veilig weten.

Ik vraag aan de Heer één ding,
het enige wat ik verlang:
wonen in het huis van de Heer
alle dagen van mijn leven,
om de liefde van de Heer te aanschouwen,
hem te ontmoeten in zijn tempel.

Psalm 27:1-4

Inhoud

9	Inleiding
13	Kees Slijkerman - Verbonden met Bonifatius
14	<i>Waarheid erkennen</i>
17	<i>Verbonden met Bonifatius</i>
19	<i>Charismatisch</i>
20	<i>Bijna-doodervaring 716</i>
23	Gerard de Korte - Bonifatius en zijn betekenis voor ons
23	<i>Missie toen: antithese</i>
24	<i>Missie nu en morgen: hartelijk en helder</i>
27	Luit van der Tuuk - Bonifatius in historisch perspectief 1:
	Leven en werk
27	<i>Schriftelijke bronnen</i>
30	<i>Bevlogen geestelijke of een drammer?</i>
35	<i>De christelijke missie in een politiek raamwerk</i>
37	<i>De Angelsaksische jaren</i>
40	<i>De eerste tocht naar Frisia: ontmoeting met de Friese koning Radbod</i>
48	<i>De tweede tocht naar Frisia: samenwerking met Willibrord</i>
61	<i>Een glanzende carrière</i>
75	<i>Afgezant van de heilige Petrus</i>
82	<i>De laatste reis naar Frisia</i>
93	Piet de Jong - Bonifatius: hervormer van de algemene christelijke kerk
93	<i>Inleiding</i>
94	<i>Passie</i>
97	<i>Dorestad</i>
98	<i>Kerkelijke loopbaan</i>
100	<i>Kerkhervormer</i>
104	<i>Mislukt?</i>
106	<i>Bonifatius en het protestantisme</i>
108	<i>Slot</i>

- 111 **Rebecca Onderstal - Op de grens van het heidendom...**
- 119 **Henk Kroese - Katholiek? U kunt me nog meer vertellen...**
- 120 *Rooms of protestants*
- 121 *Katholiek*
- 123 **Luit van der Tuuk - Bonifatius in historisch perspectief 2:
Utrecht en Dorestad**
- 123 *Bisschop Kunibert van Keulen*
- 125 *Het kerkelijke centrum Utrecht*
- 135 *De beroemde handelsplaats Dorestad*
- 141 *Plaats zonder heilige*
- 145 *Dorestad als landstreek*
- 147 *Bonifatius en de Utrechtse kerk*
- 155 *De sporen van een monachus peregrinus*
- 165 **Anton Vernooij - Wat heeft Bonifatius gezongen en gebeden?**
- 166 *Een zoon van Sint Benedictus*
- 166 *Wat weten we van de manier waarop Bonifatius de eucharistie vierde?*
- 167 *Bonifatius markeert een liturgisch keerpunt?*
- 169 *Bonifatius zong gregoriaans*
- 173 **Paul Post – Bonifatius: van bisschop-martelaar tot kruidenbitter**
- 173 *Opstap*
- 175 *Interesse voor Bonifatius: een kleine historische schets*
- 177 *Velden van toe-eigening*
- 187 **Over de auteurs**
- 189 **Verantwoording van de illustraties**

Inleiding

Bonifatius was een Angelsaksische missionaris en kerkhervormer die de geschiedenis is ingegaan als een van de grondleggers van de christelijke kerk in Noordwest-Europa. Bovendien smeedde hij een hechte band tussen de toenmalige wereldlijke machthebbers en de Heilige Stoel in Rome. Als missionaris heeft hij in het bijzonder een belangrijke rol gespeeld bij de kerstening van grote delen van het huidige Duitsland, waar nog altijd een levendige interesse voor hem bestaat. Daarom wordt hij ook wel de apostel van Duitsland genoemd.

In Nederland is daarentegen maar beperkte belangstelling voor Bonifatius. Wat dat betreft is het tekenend dat niet hij, maar Willibrord in de Nederlandse geschiedenis canon is opgenomen. Wel weten velen dat Bonifatius bij Dokkum vermoord is en daarmee de eerste martelaar in onze streken werd. Toch is dat maar een schraal gegeven in vergelijking met zijn activiteiten in andere delen van ons land, die ontegenzeggelijk een onuitwisbaar stempel op onze geschiedenis hebben gedrukt. Speciaal in het Midden-Nederlandse rivierengebied heeft hij een bijzondere rol gespeeld. Daarom is het vreemd dat Bonifatius, die geen speciale binding met het noorden had, vaak vanuit een Fries perspectief wordt bekeken. Het lijkt wel alsof de heilige man een beetje door Dokkum gekaapt is, terwijl hij toch voor een groot deel van ons land van belang is geweest. In dit boek kiezen we liever voor een andere invalshoek en bekijken we wat Bonifatius tijdens zijn werkzame leven in onze streken bereikt heeft.

Dat gebeurt in *Bonifatius in historisch perspectief*, waarin we hem in het eerste deel aan de hand van schriftelijke bronnen op zijn levenspad volgen om een algemeen beeld te krijgen. Voor de historische achtergrond kijken we naar de Franken en de Friezen, naar Willibrord en anderen met wie hij in de eerste helft van de achtste eeuw te maken had. Om de sfeer zo goed mogelijk te treffen, worden de verschillende eigentijdse Latijnse teksten rijkelijk geciteerd, zij het wel in modern Nederlands. In het tweede deel wordt op Dorestad en Utrecht ingezoomd. We beschouwen welke

gevolgen zijn werkzaamheden voor de geschiedenis van deze plaatsen hebben gehad.

Naast dit historische raamwerk laten vertegenwoordigers van verschillende kerkelijke disciplines en richtingen in zeven essays vanuit hun eigen visie hun licht schijnen op de betekenis van Bonifatius. Daarbij valt op dat bij auteurs van zowel rooms-katholieke als protestantse huize het begrip inspiratie de boventoon voert.

Kees Slijkerman van de katholieke parochie in Wijk bij Duurstede beschrijft Bonifatius in zijn bijdrage *Verbonden met Bonifatius* als een bondgenoot. Hij voelt zich verbonden met hem doordat hij dezelfde Bijbel leest en dezelfde God en Jezus Christus ervaart. Hij is de initiatiefnemer van de Bonifatiusherdenking waar dit boek een onderdeel van is. Dat initiatief kwam vanuit de inspirerende gedachte dat Bonifatius in zijn woonplaats voet aan wal zette om op het vasteland het evangelie te verkondigen, de christelijke boodschap die Kees Slijkerman in zijn hart draagt.

Ook Gerard de Korte, bisschop van het bisdom 's-Hertogenbosch, wordt door Bonifatius geïnspireerd. Hij vergelijkt in *Bonifatius en zijn betekenis voor ons* diens missiewerk met de missionaire opdracht die de kerk nog altijd heeft. Hij constateert dat Bonifatius trouw was aan Christus en het evangelie, waarvoor hij zich met enthousiasme inzette. Tegelijkertijd had Bonifatius een weinig soepele instelling die polarisatie in de hand werkte. Bisschop De Korte pleit voor een andere aanpak in onze tijd, voor een verbindende en op dialoog gerichte kerk die door een heldere identiteit zichtbaar is. Daarbij moet de essentie van het christendom overeind blijven, de kern die ook Bonifatius niet wilde prijsgeven.

Hoewel Bonifatius als katholieke heilige en martelaar lang gezien is als een typische exponent van de rooms-katholieke geloofsgemeenschap, kan hervormd predikant Piet de Jong zich goed met hem identificeren. Hij beseft terdege dat de katholieke kerk in de tijd van Bonifatius de enige christelijke kerk in het westen was. Vandaar ook de titel van zijn bijdrage *Bonifatius: hervormer van de algemene christelijke kerk*. Die kerk was pragmatisch als het om het bekeren van heidenen ging, en schuwde daarbij heidense middelen niet om bij de hang naar magie aan te sluiten. Zelfs Bonifatius reisde rond met relieken. Desondanks bleek de kerk minder maakbaar dan hij dacht.

Door zijn onrust en drang om het evangelie te brengen, opereerde Bonifatius nogal eens onhandig. Toch blijft hij inspireren, ook al lijkt zijn weinig subtiele benadering in onze tijd gedateerd. Het spijt dominee De Jong dan ook dat Bonifatius voor protestanten, als architect van de ‘foute’ kerk van Rome, uit beeld raakte. Dat vindt hij vooral jammer omdat Bonifatius juist het soort gepassioneerde evangelist en kerkleider was die protestanten zo graag zien.

Protestants predikant Rebecca Onderstal sluit zich aan bij die gedachte. In haar bijdrage *Op de grens van het heidendom...* kijkt zij met ontzag naar de grote kastanje die voor de pastorie in Cothen staat en vraagt ze zich af of er nog een heiden in haar schuilt. Misschien wel daarom zoekt zij contact met wat zij ‘nieuwe spirituelen’ noemt, mensen die zich aangetrokken voelen tot moderne vormen van heidendom. Ook Bonifatius zocht de heidenen op, maar anders dan hij gaat Rebecca Onderstal met hen in gesprek en zoekt ze samen met hen naar een zinvol religieus bestaan. Het is een voorzichtig aftasten dat in schrill contrast staat tot de rechte lijnige benadering van Bonifatius.

Ook Henk Kroese, predikant van de Protestantse Gemeente Wijk bij Duurstede, realiseert zich dat we ooit allemaal tot dezelfde kerk behoorden en katholieken en protestanten allemaal ‘kinderen van gescheiden ouders’ zijn. Daarom inspireert Bonifatius hem om onze eenheid in Christus te hervinden. Henk Kroese trekt in zijn bijdrage met de uitdagende titel *Katholiek? U kunt me nog meer vertellen...* een parallel tussen Bonifatius en de apostel Paulus die in Griekenland voet aan wal zette. Hetzelfde deed Bonifatius in onze streken.

Wat heeft Bonifatius gezongen en gebeden? Dat is de vraag die professor Anton Vernooij, kenner van liturgische muziek, probeert te beantwoorden. Hij stelt vast dat wij nauwelijks over directe bronnen beschikken die daar iets over zeggen. Toch biedt onze kennis over het liturgische handelen in de tijd van Bonifatius voldoende aanknopingspunten om ons een beeld te kunnen vormen. Hij was een benedictijn die volgens de Regel van Benedictus leefde. Mede daardoor krijgen we een idee van de manier waarop Bonifatius de liturgie vierde en gregoriaans zong, ook al klonk dat toen heel anders dan tegenwoordig.

Het boek wordt afgesloten met het essay van professor Paul Post, ver-

bonden aan de Theologische Faculteit Tilburg. Hij vindt de tegenwoordige belangstelling voor Bonifatius – vooral in Dokkum prominent aanwezig – opmerkelijk. In zijn bijdrage *Bonifatius: van bisschop-martelaar tot kruidenbitter* beschrijft hij hoe die interesse zich de afgelopen anderhalve eeuw heeft ontwikkeld. Paul Post constateert dat die niet alleen sinds de katholieke emancipatiebeweging in de tweede helft van de negentiende eeuw sterk is toegenomen, maar ook meer gelaagd is geworden. Was er aanvankelijk slechts religieuze interesse vanuit katholieke kring, tegenwoordig staat Bonifatius op allerlei wijzen breed in de belangstelling. Volgens de auteur heeft men zich Bonifatius op zes manieren toegeëigend. Naast een veld van kunst en cultuur onderscheidt hij velden van politieke, toeristisch-commerciële en zelfs bovennatuurlijke waarnemingen. Maar de belangrijkste clusters zijn historisch en religieus-devotioneel van aard, juist de beide clusters die in dit boek behandeld worden, en daarmee houdt hij zijn medeauteurs in dit boek een spiegel voor.

Luit van der Tuuk

Utrecht, mei 2016

Verbonden met Bonifatius

- Kees Slijkerman -

Hoe kwam ik tot het initiatief zo veel aandacht te gaan besteden aan de komst van Bonifatius naar Dorestad? Door de loop van omstandigheden kwamen wij in 1987 in Wijk bij Duurstede wonen. De geschiedenis van Wijk bij Duurstede is mij daarna gaan intrigeren, niet in de laatste plaats door de wetenschap dat de grondleggers van de kerk in Nederland, zoals Willibrord, hier zijn geweest.

Een paar jaar terug las ik het boek *Bonifatius: Zijn leven, zijn invloed* van de protestantse professor Auke Jelsma. Door dat boek begon Bonifatius voor mij te leven, en doordat ik eerder al had gelezen dat de eerste reis van Bonifatius naar het vasteland van Europa ging naar ons Dorestad – de stad waarvan de restanten bij opgravingen teruggevonden zijn, ook in de grond waarop onze woning is gebouwd.

Bijna elke keer als ik over de Kromme Rijn fiets, dicht bij ons huis, dan denk ik: over dit water kwamen Willibrord en Bonifatius het evangelie van Jezus Christus brengen. En als ik in de Kloosterhof naast onze katholieke kerk ben, denk ik vaak dat daar niet alleen zes eeuwen geleden het Maria Magdalenaklooster stond, maar ook dat daar dertien eeuwen geleden de rivier stroomde waarover het evangelie in onze Lage Landen binnenkwam. De rivier de *Rijn*, de latere *Kromme Rijn*.

Waarheid erkennen

Dat doet mij wat, want dat evangelie geeft mijn leven inhoud, richting en heel veel innerlijke vreugde. En de zaak waar het Bonifatius om ging, is vrijwel dezelfde als waar het mij in mijn leven om gaat. ‘Bonifatius trok de wereld in onder meer om mensen voor Jezus te winnen. Hij werd hierbij gedreven door de overtuiging dat hij zo met God in de pas liep. *Christus wil dat alle mensen behouden worden en tot erkenning van God komen.* Deze woorden verwijzen naar een tekst uit de brief aan Timoteüs. Er is geen bijbelwoord dat Bonifatius zo vaak citeerde.’¹ Paulus schrijft daar over *God, onze redder, die wil dat alle mensen worden gered en de waarheid leren kennen.*²

‘Dat iedereen de waarheid leert kennen’ is een uitdagende doelstelling in een tijd waarin het populair is te denken dat iedereen zijn eigen waarheid vaststelt en de echte waarheid niet te kennen is. Bonifatius schrijft

Ontwerpschets van het reliëf Bonifatius-Dorestad van beeldhouwer Serge van Druten. Deze gedenksteen is in 2016 op initiatief van het Bonifatius-Dorestadcomité in Wijk bij Duurstede gemaakt en onthuld.

overigens niet tot erkenning van de waarheid komen maar tot erkenning van God komen.³ Hij spande zich ervoor in dat wij allemaal hier in deze hoek van Europa God zouden gaan erkennen. Daarin ervaar ik Bonifatius als een bondgenoot. Iets kennen van echte waarheid over onszelf, ons leven, onze oorsprong en bestemming, dat kan als God daarover iets bekendmaakt. En dat heeft Hij gedaan in de geschiedenis van het volk Israël en bovenal in Jezus Christus. De schriftelijke neerslag daarvan kun je lezen in de Bijbel. Die Bijbel kwamen Bonifatius en andere christelijke missionarissen hier introduceren. Van die Jezus wist Bonifatius zich een afgezant.

Gearzeld heb ik wel, of ik tamtam moest gaan maken over het feit dat het in 2016 1300 jaar geleden zou zijn dat Bonifatius naar Dorestad kwam. Maar ik merkte dat ik er vaak niet over kon zwijgen. Ik sprak er bijvoorbeeld ook over toen ik op 14 september 2014 in de buurt van Boedapest deelnam aan een Oost-Europese conferentie. Ik bracht het zomaar ter sprake bij een echtpaar uit Oostenrijk, terwijl andere deelnemers zich in kleine groepjes bezonnen op verzoening en evangelieverkondiging in hun voormalige communistische landen. Spontaan heeft dat echtpaar toen gebeden dat dit jubileum oecumenisch gevierd zou worden. Voor een oecumenische viering is alle aanleiding, want Bonifatius ‘mag met recht door zowel katholieken als protestanten als grondlegger van hun geloofsovertuiging gewaardeerd worden’.⁴

Moest ik er serieus aan gaan werken? Lag dat op mijn weg? Op 16 november 2014 stuurde ik een e-mail aan dominee Piet de Jong, parttime predikant in Wijk bij Duurstede. Ik zag hem op een video vertellen dat het betekenis heeft dat de Pilgrim Fathers in 1620 vanuit Rotterdam-Delfshaven, waar hij predikant was, vertrokken zijn naar Amerika. Ik dacht: als dominee De Jong iets ziet in een Bonifatius-Dorestadproject, dan moet ik ermee aan de slag. Tot mijn verrassing mailde hij na een halfuur al terug: ‘Dit lijkt me heel mooi en bij voorbaat doe ik mee.’ Nu moest ik doorgaan, maar met wie nog meer?

Via de kerkarchivaris van de Grote Kerk in Wijk bij Duurstede kwamen we andere deskundigen op het spoor. Een van hen was sociaal geograaf Ad van Bommel, kenner van de geschiedenis van de Kromme Rijn. Ik wilde wel weten in hoeverre je met zekerheid kunt zeggen dat Bonifatius in 716

naar het huidige Wijk bij Duurstede – toen Dorestad – kwam.

Willibald schreef dat Bonifatius in 716 van Londen naar Dorestad reisde en daarna naar Utrecht. Onlogisch als hij eerst via de Rijn langs Katwijk en Utrecht zou zijn gevaren. Op internet beweerde iemand om die reden dat Bonifatius niet naar het huidige Wijk bij Duurstede kwam. Van Bommel bevestigde echter dat scheepvaart via *de Lek* in die tijd ook mogelijk was. Een reis van Londen naar Dorestad ging hoogstwaarschijnlijk niet via Katwijk en Utrecht, want vanuit Londen ligt het veel meer voor de hand zuidelijker de Rijndelta op te varen. Er was in de achtste eeuw een vrij grote vaarroute via *de Linge* (toen veel breder dan de Waal) en *de Zoel* (een niet meer bestaande rivier) naar Dorestad.

VVV-gids Hans Liefhebber was kort voordat hij voor het Bonifatius-Dorestadcomité gevraagd werd, bij het geven van catechese aan kinderen tegen de vraag aangelopen hoe het na het uiteenvallen van het Romeinse Rijk met het christendom verder was gegaan in onze streken. Dit project sloot dus precies aan bij een vraag waar hij mee bezig was.

Via verschillende kanalen kwamen we er vervolgens achter dat de conservator van het Museum Dorestad, Luit van der Tuuk, door zijn onderzoek naar de vroege middeleeuwen al veel gegevens over Bonifatius was tegengekomen. Dominee De Jong betrok ook gemeenteraadslid Gerit Taute bij dit project. Ook dat zou nog zeer van pas komen.

De eerste vergadering van al deze mensen was een opwindende kennismaking. De volgende vergadering konden we als oprichtingsvergadering van ons comité beschouwen.⁵ Acht dagen daarna zaten we met de burgemeester en een wethouder op het gemeentehuis aan tafel.

Er zijn waarschijnlijk wel meer belangrijke mensen in Dorestad aan land gegaan. De komst van Bonifatius is echter beschreven en luidde in de geschiedenis van West-Europa een nieuw hoofdstuk in. De visie van Bonifatius zou eeuwenlang de agenda van Europa gaan bepalen.⁶ En zelfs in beknopte overzichten van de wordingsgeschiedenis van Nederland staat vermeld dat Bonifatius in 716 hier bij ons in Dorestad aan land ging.⁷ Alle reden dus om hier 1300 jaar later bij stil te staan. Het terugkijken op die afgelopen 1300 jaar en het je inleven in de situatie van 716 kunnen helpen de jachtige maatschappij van de eenentwintigste eeuw in perspectief te zien.

In 716 maakte Bonifatius met een vrachtaarder de oversteek van Londen naar het Europese vasteland. In Dorestad, het Rotterdam van de achtste eeuw, ging hij van boord. Bonifatius had een duidelijke missie: hij wilde het evangelie verkondigen en een kerkelijke organisatie opbouwen. Zijn komst had grote gevolgen voor de ontwikkeling van Dorestad en Utrecht, en daarmee voor de vroege geschiedenis van Nederland.

In 2016, precies dertien eeuwen na Bonifatius' komst naar Nederland, stelde Luit van der Tuuk een fascinerende bundel samen met daarin behalve werk van eigen hand bijdragen van Kees Slijkerman, Gerard de Korte, Piet de Jong, Rebecca Onderstal, Henk Kroese, Anton Vernooij en Paul Post.

Luit van der Tuuk (1954) is conservator van Museum Dorestad in Wijk bij Duurstede en beheerder van de website dorestadonthuld.nl. Hij is befaamd vanwege zijn publicaties over de vroegmiddeleeuwse geschiedenis van de Lage Landen.

www.omniboek.nl

Omniboek